

Radioamatööride jaoks oli maailm suhtlemiseks valla juba enne internetti

13.09.2004

Tänapäeval pole raadio soetamine enamikule meist probleem. 1920. aastatel, kui eri riikides ridamisi ringhäälingujaamu käivitati, oli aga vabrikuraadioid vähe ja need olid kallid, mistõttu nupukamad mehed endale raadiosaadete kuulamiseks ise vastuvõtjad ehtasid. Eriti nupukatel tekkis varsti aga huvi omavahelise raadioside pidamise vastu ning nii alustasidki paljudes riikides tegevust harrastusraadiojaamad. Et amatöörid proffe ei segaks, pandi paika ka reeglid: kuna profid pidasid tollal sidet praeguses mõistes pikkadel ja kesklainetel, otsustati amatööridele katsetamiseks jätta kasutuiks peetud lühilained. Üllatuslikult selgus, et lühilained võimaldavad saata signaali palju kaugemale ning nn lühilaineamatööride hulk hakkas kogu maailmas jõudsalt kasvama.

Eesti radioamatöörismi sünnipäevaks loetakse 5. augustit 1924, mil Pärnu koolipoiss Karl Olof Leesment sai valmis lühilainevastuvõtja, millega tema ning ta koolivennad Eugen Tumma ja Vitali Aleksandrov-Suigussaar Euroopa radioamatööride omavahelist sidepidamist jälgima hakkasid (ise side pidamiseni jõudis V. Suigussaar 1926. a kevadel). Tähistamaks ja teadvustamaks Eesti radioamatöörismi 80. Sünnipäeva, kasutasid Eesti radioamatöörid tänavu augustis erikutsungeid. Jõgevamaa radioamatööride juubelikutsung oli ES1924G.

"Vana Tallinn" aitas

Jõgevamaa 22 radioamatööri on staa?ikaim Enn Kiipli, aktiivseimad aga praegu Tõnno Vähk, Toivo Paulus, Mati Solovjov, Jüri Järvela ja Jaan Kleemann. Kuigi siinkohal tuleks Kiipli, Vähi, Pauluse, Solovjovi, Järvela ja Kleemanni asemel öelda hoopis ES5JD, ES5TV, ES5GI, ES5AM, ES5AGP ja ES5RIM: amatöörid tunnevad üksteist eelkõige kutsungi järgi.

"Kui 1960. aastatel Jõgeva rajooni esimese amatöörraadiojaama tööle olin saanud ja esimest korda eetrisse minna üritasin, oli pabin nii suur, et käed värisesid. Kui minu "Vsem! Vsem!" (*vene keeles "Kõigile! Kõigile!" - R.M.*) peale aga kohe keegi vastas, väites, et ta on Habarovskist, mõtlesin, et mingi piraat teeb lolli nalja: jutt kostis ultralühilaine ribas nii selgelt nagu teisest toast," meenutas Enn Kiipli.

Eetripiraadi asemel osutus vastanu siiski ausaks Habarovski radioamatööriks ning Enn Kiiplist ning tema koolivennast ja huvikaaslasest, viis aastat tagasi meie hulgast lahkunud Leo Vähist said Jõgeva rajooni radioamatöörinduse pioneerid, ALMVÜ Jõgeva radioklubi rajajad ning Jõgeva Pioneeride Maja raadioringi juhendajad.

Tollal tähendas radioamatöörism eelkõige vajaliku aparatuuri algusest lõpuni valmis ehitamist ja selle pidevat täiustamist ning alles järgmises järjekorras sidepidamist. Seda, millest ehitada, oli aga hullupööra keeruline hankida. Paljusid asju saigi ainult kas täikalt või sõjaväeosadest.

"Raadioklubi kuulus küll ALMAVÜ alla, aga materjaliga see organisatsioon radioamatööre ei varustanud. Küll aga sain, kui tahtsin sõjaväelaste käest vajalikku kraami nuiama minna, kaasa ALMAVÜ soovituskirja palvega võimaluse korral abi osutada. Ja üldjuhul seda ka osutati, eriti kui "Vana Tallinna" kaasa võtsid: see oli universaalne valuuta," ütles Enn Kiipli, lisades, et Tartu lennuväljal oli ta lõpuks vaat et omainimene.

Leo Vähi ja Enn Kiipli käe all said radioamatöörismi "pisiku" külge paljud siitkandi noored. Mati Solovjov soovust "nakatus" Tihemetsa Sovhoostehnikumis õppides.

"Olen kogu aeg matemaatika- ja füüsikahuviline olnud. Kodus ehtasin endale raadio, tehnikumis oma tuppä väikese teleka ning neile, kes tahtsid, võimendeid. Siis aga ütles tehnikumi raadioringi juhendaja Endel Kärblane, et ärge ma nende võimenditega jamagu, õige asi, millega minusugune peaks tegelema, on ikka radioamatöörism. Võtsin tema nõu kuulda, sain juba tehnikumi ajal, 1970. aastal esimese kutsungi ning radioamatöörism on jäänud mulle eluaegseks harrastuseks. Nagu nii mõnelegi Tihemetsa vilistlasele," ütles Mati Solovjov.

Küla pime

Kuremaale kolis Solovjov 1974. aastal. Kui ta korterit vahetas (ja seda tuli mitu korda ette), oli see kogu aleviku rahvale näha: üüratu antenn kadus ühe maja katusele ja kerkis järgmise kohale. Antenni või antennide järgi tunnebki üks radioamatöör teise sama hobi küüsis olija elamise kohe ära. Jüri Järvela, üks nooremaid Jõgevamaa radioamatööride hulgas, ütles, et mööda Eestit sõites sihib temal üks silm ikka katuseid. Mõnda antenniga majja on ta sissegi astunud ja kolleegiga kohvitassi taga tõrtsu juttu puhunud.

Kui Järvela väitis, et kindlatel lainepikkustel töötavad raadioamatöörid oma lähiümbruse rahva raadiokuulamist ja telekavaatamist ei sega, siis Enn Kiipli mõonis, et omal ajal oli sellega omajagu jama küll.

"Üks lainealadest, millel tollal töötaud sai, 10 meetri laineala, kattus nõukogude-aegsete telekate lainealaga, nii et kui mikrofoni kätte võtsid, oli sinu möla poole küla telekatest kosta. Üks naabrimemm oli mul ühel hommikul hanguga ukse taga ja lubas mu sellega seina külge kinni lüüa, kui ma veel tema telekavaatamist segan. Nii et üldiselt tuli sidepidamiseks ikka ööd oodata," ütles Enn Kiipli.

Külarahva ees oli tal toona muidki "patte": kuigi ametlikult oli tema raadiojaam kirjas kui kümnevatine (võimsam see tollaste eeskirjade järgi lihtsalt ei tohtinud olla!), oli sellel tegelikult paremate sidevõimaluste huvides võimu varuks tunduvalt rohkem. Ja kui võistluste ajal riistad ikka täie võimsusega tööle lükati, tõmbusid lambid pooles külas kahvatuks kui tattninad...

Pinnuks silmas

Hanguga külamemme spontaanne mõtteavaldus pole ainuke ähvardus, mida raadioamatöör Kiiplil elu jooksul oma hobi tõttu kuulda on tulnud. Nii tema kui ka kõigi teiste raadioamatööride tegevuse vastu tundis omal ajal elavat huvi julgeolek. Ja ega see mingi ime olnud: amatööride käes olid ju päris võimsad sidevahendid ja võimumeeste hinge näris ikka kahtlus, ega nad neid nõukogude korra alustugede õhnestamiseks ei kasuta.

"Mina olin kohaliku julgeolekuülemuse kabinetis üsna sage külaline. Nii kui õhtul lastega Siimusti metsas raadioorienteerumise trennis ära käisime, nii kutsuti hommikul kohe "vaibale" ja kästi see "jama" ära lõpetada: julgeolekubossi arvates võis meie raadiomajakas, mille signaali lapsed peilingaatoriga püüdsid, mõne välisluure agendi kätte sattuda. Justkui oleks Siimusti metsas selliseid karjade kaupaa luusinud!

Ükskord Viljandis eksis jälle üks meie poiss, kellel kõrvaklapijuhed metsas oksa taha oli jäänud ja katki läinud, võistluste ajal ära. Kui ta lõpuks kuidagi linna välja jõudis ning, rõngakujulise antenniga peilingaator käes ja ise mudaaukudes sumpamisest neegrina must, piki peatänavat punuma pani, helistas üks valvas linnakodanik kohe miilitsasse ja palus uurida, kas tegemist pole mingi väljamaa luurajaga," meenutas Enn Kiipli.

Mõned mõistlikumad julgeolekumehed käisid tema juures kodus, tutvusid aparatuuriga ja jätsid ta edaspidi rahule. Sellest, et keegi tema majapidamisel siiski silma peal hoidis, sai ta ühel kevadel tunnistust üsna omapärasel moel.

"Meil oli maja lähedal üks sara, kus sai loomadele allapanuks hangitud turvast hoitud. Kui turbavirn kevadel üsna madalaks oli jäänud, avastasin selle tagant pesa, kust läbi seinalaudade kenasti meie hoovi vaadata andis. Pesas olnud lillepotid olid kuhjaga "Bellamori" ja "Priima" konisid täis ning sara juurde tuli läbi metsa päris sügavalt sisse tallatud rada," meenutas Enn Kiipli.

Tagantjärele on ta kuulnud, et sellel, mida Jõgevamaa raadioamatöörid eetris pajatasid, olevat hoidnud kõrva peal Kõnnus asunud nõukogude armee radarijaama mehed. Ent "koputajaid" oli tollal ka raadioamatööride endi hulgas, selles on nii Enn Kiipli kui ka Toivo Paulus kindlalt veendunud.

"Kui kolm amatööri kusagil koos olid, siis üks oli neist suure tõenäosusega koputaja," arvas Paulus.

"See, mida sa eetris teha võisid ja mida mitte, oli tollal ikka väga kindlalt paigas. 1968. aasta T? ehoslovakkia sündmuste ajal andsid näiteks sealsed raadioamatöörid suisa reportaa?e sellest, mis tänavatel toimus. Kuulata ma neid sain, aga oleksin ma ise eetris piuksugi vastu teinud, oleksin olnud kadunud vend. Oli ka maid, mille amatööridega me üldse sidet pidada ei tohtinud. Näiteks ühe albaanlasega kontakteerumise pärast tuli mulle kohe kuri kiri koju. Kui ma poleks vabandanud ja öelnud, et tegin seda kogemata, oleks mu jaam võib-olla kinnigi pandud," ütles Enn Kiipli.

Peatüki "Raadioamatöörid ja poliitika" lõpetuseks võib öelda, et kolme Balti riigi (ehk siis veel liiduvabariigi) raadioamatööridel oli suur roll Balti keti korraldamisel (mobiilsidet siis ju veel polnud!) ning et Eesti kõvemad raadioamatöörid olid valmis vahendama Eestis toimuvat maailmale ka siis, kui punaväelased 1991. aasta augustiput?i ajal teletorni hõivasiid. Õnneks lõppes put? enne, kui amatööride abi tõsisemalt vaja läks.

Poliitikast ei räägita

Teatud kirjutatud ja kirjutamata reeglid selle kohta, millest omavahel räägitakse ja millest mitte, on kehtinud muidugi ka väljaspool KGB mõjupiire ja mõjuaega. Räägitakse näiteks ilmast, sidepidamiseks kasutatavast

tehnikast ja sellest, milliste hobidega veel tegeldakse. Ei räägita poliitikast ja ei ropendata. Viimase kaudse võimalikkuse kohta oli Toivo Paulusel siiski üks lõbus lugu rääkida.

Raadioamatööride omavahelise suhtlemise lihtsustamiseks on juurutatud nimelt rahvusvaheline veerimistabel (igale tähele vastab kindel sõna) ja nn Q-koodid. Näiteks side lõppedes öeldakse teineteisele "nägemiseni!" asemel "73!", naisraadioamatöörile mõnikord ka "88!".

"Kui venekeelsest Q-koodi tabelist koodide tähendusi uurisin, siis leidsin, et lisaks 73-le, mis oli tõlgitud kui "do svidanija" ("head aega!"), ja 88-le, mis oli tõlgitud kui "ljubov i potselui" ("armastuse ja suudlusega") on olemas veel ka 99, mille taga seisis "ne ?elaju s vami govorit" ("ei soovi teiega rääkida") ning sulgudes: "v Sovetskom Sojuze ne upotrebljajut" ("Nõukogude Liidus ei kasutata"). Hiljem sattus mulle kätte aga inglisekeelne tabel, kus 99 üsna otse "fuck you"-ks oli tõlgitud," muigas Toivo Paulus.

48 tundi eetris

Tegelikult polegi raadioamatöörid üldjuhul mingid suhtlemisnäljas tühja-tähja lobisejad, vaid nende hasarti toidab lootus saada sidet üha eksootilisemate paikadega, kusjuures eksootilisuse näitajaks pole mitte üksnes paiga geograafiline kaugus, vaid ka asustustihedus. Näiteks Novaja Zemljal või Franz Josephi maal on inimesi niigi vähevõitu, raadioside pidajaid aga ainult siis, kui mõni amatöör sinna ekspeditsioonile läheb. Samal põhimõttel on üldjuhul üles ehitatud ka võistlused. Näiteks maailma mainekaimal CQWW-l käib võistlus selle peale, kes suudab 48 tunni jooksul kõige rohkem eri territooriumide (raadioamatöörid ei pea arvestust mitte riikide, vaid territooriumide järgi: suured riigid on jagatud mitmeks territooriumiks ja väiksed moodustavad mitme peale ühe) amatööridega sidet pidada. Sidede arv korrutatakse esindatud territooriumide arvuga ja nii saadaksegi punktisumma. Jõgevamaa amatööridest on CQWW-l saanud hiilgavaima tulemuse 27-aastane Tõnno Vähk: möödunudügisisel võistlusel oli ta Euroopa kolmas ja Ida-Euroopa parim.

"Tookord pidasin võistluse jooksul 4000 sidet. Veelgi enamat saavutamast takistas see, et täit 48 tundi ma vastu ei pidanud, vaid kukkusin 47. tunni lõpuks lihtsalt kokku ja vajusin koomasarnasesse unne," ütles Tõnno Vähk. "Teine häda on see, et Põhja-Euroopas on levi lihtsalt kehvem kui näiteks Lõuna-Euroopas või Põhja-Aafrikas. Selle puudujäägi kompenseerimiseks pead ennast võimsama antenniga varustama ning ilma silma pilgutamata kogu aeg "tuld" andma," ütles Tõnno Vähk.

Une pealetulekust vaat et suuremakski probleemiks on võistluste ajal hää: selleks, et see vastu peaks, on igal amatööril omad nipid. Toivo Paulus varub endale selleks ajaks näiteks mett, küüslauku ja sooja piima.

Võidurelvastumine

Tõnno Vähk, varalahnunud Leo Vähi poeg, seega teist põlve raadioamatöör, ütles, et 330 territooriumist, milleks raadioamatöörid maailma on jaganud, on tema jaoks "valgeteks laikudeks" veel vaid paarkümmend. Ning et raadioamatöörism ongi tema jaoks eelkõige võistlusspordiks kujunenud. Paremaste tulemuste saavutamiseks on tal plaanis 45-meetrine mast, mis niigi maakonna amatööride omadest kõrgeim, sajameetrise vastu välja vahetada. Ta on kõvasti investeerinud ka jaamadesse, võimenditesse ja muusse. Ning tänu sellele, et suurema osa ajast veedab ta mitte Jõgevamaa maakodus, vaid Tallinnas LHV pensionifonde ja investeringuportfelle hallates, on tal ka, mida investeerida.

Viimasel ajal ongi amatööride "võidurelvastumises" saanud mehe enda nutikusest ja käteosavusest määravamaks rahakoti paksus. Vanemad, isetegemise aegade mehed ei salga, et see kahandab nende silmis raadioamatöörismi võlu omajagu.

"Kaasaegset transiiverit (*ehk aparati, millesse on integreeritud saatja ja vastuvõtja — R.M.*) pole enam mõtet kodus põlve otsas valmis ehitada, sest kui sa selle ka valmis saad, pead sa selle häälestamiseks nii kallid mõõteriistad muretsema, et isetegemisega saavutatud kokkuvõid muutub mõttetuks," ütles Mati Solovjov.

Küll aga on tema sõnul mõtet ehitada lõppastmeid, mis signaali võimendavad, ning antenn. Mida ta ise tugevale konstruktorivaistule ja tohututele kogemustele tuginedes teebki — ja mitte ainult enda, vaid ka paljude teiste raadioamatööride tarvis.

Mine Kuu peale!

Kui küsida, mida raadioamatöörismiga tegelemine annab, saab asjaosalistelt erinevaid vastuseid.

"Kui ma oma kunagiste raadioringi poistega rääkinud olen, pole ükski neist tagantjärele õnnetu olnud, et ta tänu raadioringile krivikeerajat ja jootekolbi käsitseda oskab ning puurpingi tagagi hätta ei jää. Tänapäeva

teismelised poisid on nendega võrreldes pahatihti üsna lontud ja saamatud," ütles Enn Kiipli.

Nõukogude ajal teenisid paljud raadioamatöörid palgalisa raadiote-telekate parandamisega.

"Ja mingi hobi peab inimesel lihtsalt olema, muidu on ta igav ja ühekülgne," ütles Jüri Järvela, lisades, et erinevalt paljudest muudest hobidest hoiab raadioamatörisim mehe kenasti kodus.

Raadioamatörisim annab lisaks tehnilistele ja geograafia-alastele teadmistele tugeva keelepraktika. Ning pakub mõnikord üllatusi. Nii Jüri Järvela kui ka Toivo Paulus väitsid, et on pidanud sidet parasjagu orbiidil viibiva kosmonaudiga (nendegi hulgas on raadioamatööre!), Toivo Paulus on lisaks sellele vestelnud aastaid tagasi Liibüa riigipea Moammar Gaddafiga. Tõnno Vähk sai aga omapärase elamuse osaliseks siis, kui taipas, et kuuleb kõrvaklappides omaenda häält, mis on tänu ionosfääri peegeldavale efektile paari sekundi jooksul tiiru ümber maakera teinud ja tema juurde tagasi jõudnud...

Füüsikast, astronoomiast ja kõikvõimalikest atmosfäärinähtustest teavad raadioamatöörid üsna palju. Eriti need, kes tegelevad sidepidamisega 6 meetri lainealal, mida rahvusvahelises suhtlemises *magic band*'iks kutsutakse. Levi sellel lainealal sõltub nimelt Päikese aktiivsusest. Kui aktiivsus languse suunas liikumas, võetakse sidepidamisel appi näiteks äikesepilved, virmalised, meteoriidid või koguni Kuu: signaal suunatakse Kuule, kust see tagasi peegeldub ja võimaldab sidet pidada Maa vastaspoolel töötavate amatööridega. Üle Kuu sidepidamine mõlgub Mati Solovjovil küll alles mõttes, ent ometi oli just tema see, kes pidas kuuel meetril Eesti esmaside Argentiinaga. See juhtus neli aastat tagasi.

Raadiolevi kohta käivaid andmeid ning muudki vajalikku teavet saavad raadioamatöörid nüüd interneti vahendusel. Ning tänu arvutitele saab nüüd mikrofoniside kõrval ka digitaalsidet pidada. Ent samas mõjutavad arvutid ja internet negatiivselt raadioamatööride järelkasvule: suurem osa noortest on "jäädavalt" internetijutukatesse "kadunud" ja transiiveri taha nuppu keerutama neid sealt naljalt ei meelita. Ka noortega tegelevad raadioklubid on jäänud tegutsema vaid suurematesse keskustesse, mille hulka Jõgeva mõistagi ei kuulu.

Tõnno Vähk kinnitab siiski, et tema ei kavatsen vaatamata oma noorusele raadiamatörisimiga tegelemist lõpetada. Ning et tema jaoks on interneti- ja raadioside täiesti erinevad asjad.

"Interneti puhul on ette teada, et kui juhtme seinad torkad, siis ühenduse ka saad, aga raadioside puhul on kõik ettearvamatut. Ikka võimas tunne on, kui saad näiteks kontakti paigaga, kust kümme aastat pole eetrisse ühtegi piuksu tulnud!" ütles Tõnno Vähk.

RIINA MÄGI